

DEMOKRASİ VE EKONOMİK GELİŞME

Adem DOĞAN*

ÖZET

Bu çalışmada, demokrasinin ekonomik gelişmeye nasıl katkı yaptığı incelenmiştir. Bu doğrultuda, öncelikle demokrasinin ekonomik gelişmeye olumlu katkılarının, gelişmeyi sınırlayıcı yada olumsuz katkılarından daha belirgin olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Demokrasi otokrasilere göre, toplumsal çatışmaları yönetmede, siyasal istikrarı sağlamada ve toplumsal felaketleri engellemede daha başarılı olduğundan dolayı ekonomik gelişmeye de daha fazla katkı sağlamaktadır. Keza, demokrasi beşeri sermaye birikimini artırarak ve gelir eşitsizliğini azaltarak büyüme hızının yükselmesine yol açmaktadır. Bütün bu bulgulardan dolayı, demokrasinin gelişmekte olan ülkeler için bir lüks olarak görülmemesi, aksine, ekonomik gelişme için esas değer olarak kabul edilmesi gereğine bir kez daha dikkat çekilmiştir.

Anahtar Kavramlar: Demokrasi, ekonomik gelişme, ekonomik büyüme.

GİRİŞ

Demokrasi ekonomik gelişmeyi/büyüme teşvik mi eder ya da ekonomik gelişmeye engel mi olur? Bu sorunun kolay bir yanıtı bulunmamaktadır. Demokrasi ve gelişme/büyüme arasındaki ilişki 19. yüzyıldan beri sosyal bilimcilerin ilgilendiği bir konudur, ama, yakın dönemde yaşanan demokrasi hareketleri bu sorunu özellikle günümüzde önemli bir hale getirmiştir. 19. yüzyılda siyaset bilimciler, kapitalist gelişme yoluyla yaşanacak toplumsal dönüşümün bu dönüşümü yaşayan toplumlara demokrasiyi de beraberinde getireceğine inanıyorlardı (Rueschemeyer vd., 1992: 2).

İkinci Dünya Savaşı'nı izleyen yıllarda siyaset bilimcileri ve iktisatçılar demokrasiyi iktisadi kalkınmaya göre ikincil bir sorun olarak görmüşlerdir. Bu dönemde egemen olan anlayış, demokrasinin iktisadi gelişmenin bir sonucu olduğudur. Gelişme iktisadının siyaset bilimindeki izdüşümü olarak değerlendirilebilecek siyasal gelişme kuramları bu dönemde yükselmiştir (İnsel, 1991:18). Nitekim Lipset, 1959 yılında ciddi yankılar uyandıran çalışmasında demokrasinin belli bir iktisadi gelişmeden sonra mümkün olacağını öne sürmüştür.

* Yrd. Doç. Dr., Erciyes Üniversitesi, Nevşehir İİBF, İktisat Bölümü.

Ona göre, demokrasi ancak gelişmiş toplumlarda süreklilik kazanabilir. Göreli olarak daha yoksul ülkeler, ancak oligarşi ya da diktatörlükle yönetilebilir (Lipset, Aktaran: Cırhinlioğlu, 1999: 61).

Bu dönemde, Batı demokrasi modeline göre geri kaldığı kabul edilen azgelişmiş ülkelerin iktisadi yardımlarla geri kalmışlığı yenip, liberal-demokratik ülkeler camiasına katılmaları beklenmekteydi. Dönemin ABD Başkanı John F. Kennedy'nin Latin Amerika ülkeleri için önerdiği "İlerleme İçin İttifak" programı bu inanışın bir göstergesiydi. Otoriter bir yönetimin veya diktatörün kendisine önerilen hızlı kalkınma yolunu benimsemesi ve bunu uygulamaya koyması, onun uluslararası saygınlık kazanması için yeterliydi. Hatta daha ileri gidilerek demokrasi kalkınma için bir lüks olarak sunuldu. Çünkü demokrasi sınırlı kaynakların kalkınma yönünde akılcı (iktisat normlarına uygun) biçimde kullanımını zorlaştıran bir siyasal düzen olarak değerlendirilmekteydi (İnsel, 1991: 18-19).

1960 ve 1970'lerde, demokrasi "üçüncü dünya" ülkeleri için ikincil öncelik olarak düşünülüyordu; birincil öncelik gelişme/büyüme sorunuydu ve demokrasi, iktisadi gelişmeyi mantıksal olarak izleyecekti. Adejumobi, bu bakışın, Afrika'daki politik diktatörlükleri ve askeri yönetimleri meşrulaştırdığına dikkat çekmektedir. Gerçekten de, Afrika'daki askeri yönetimler Batılı uzmanlarca "modernleştirici askerler" olarak methedilmiştir. Dahası, çoğu Afrika yönetimlerince benimsenen gelişme ideolojisi, demokratik biçimde gelişmeden (democratisation of development) ziyade diktatoryel biçimde gelişme (dictatorship of development) idi. Gelişme/büyüme bir politik klişe haline gelmişti (Adejumobi, 2000: 3).

Batı'da 1980' lerde yükselen liberalizm dalgasıyla birlikte, bu kez serbest piyasa ekonomisinin kurumları olarak tanımlanan demokrasinin, gelişme için ön koşul olduğu ileri sürülmeye başlandı. Yeni tartışma demokrasinin ekonomik gelişmenin nedeni ve başlıca kolaylaştırıcısı olup olmadığı üzerineydi. Demokrasi bağımsız değişken, ekonomik gelişme bağımlı değişkendi. Gelişmiş ülkelere üçüncü dünya ülkelere ithal edilen bir politika aracı olarak demokrasi artık kabul edilebilir, tahammül edilebilir ve bütün toplumlar için teşvik edilebilirdi (Adejumobi, 2000: 3).

Bu çalışmada demokrasinin ekonomik gelişmeye/büyümeye etkisi incelenmektedir. Bu doğrultuda, izleyen başlıklarda demokrasinin ekonomik gelişmenin önkoşulu olup olmadığı tartışılmış, demokrasi ve gelişme arasındaki bağlantının niteliğini açıklamaya yönelik ampirik çalışmaların bulguları özetlenmiş ve demokrasinin büyümeyi hangi kanallar aracılığıyla ve ne düzeyde etkilediği somutlaştırılmaya çalışılmıştır. Çalışmanın temel amacı, demokrasi ve ekonomik gelişme/büyüme arasındaki ilişkinin belirginleştirilmesine katkı sağlamaktır.

Gelişmekte olan ülkelerde ekonomik gelişme ve demokrasi düzeyinin iyileştirilmesi en temel hedeflerdir. Bu nedenle, bu iki kavram çifti arasındaki ilişkinin niteliğini açıklamaya yönelik çalışmaların yapılması büyük öneme

haizdir. İlave olarak, ele alınan konuyla ilgili Türkçe literatürün yetersizliği bu çalışmaya ayrı bir önem katmaktadır.

Çalışmada karşılaştırmalı bir yöntem kullanılmıştır. Demokratik ve otoriter yönetim sistemlerinin ekonomik gelişmeye olumlu veya olumsuz etkileri betimleyici bir anlatımla karşılaştırılmıştır. Öne sürülen savların, konuyla ilgili ampirik çalışmaların bulgularıyla desteklenmesi yoluna gidilmiştir. Gelişme ve büyüme kavramları arasında var olduğu bilinen farklılık ihmal edilmiş, her iki kavram birbirinin yerine kullanılmıştır. Yine siyaset bilimi literatüründe farklı demokrasi kavramsallaştırmaları (liberal demokrasi, sosyal demokrasi, katılımcı demokrasi vb) olmakla birlikte bu farklılıklar ihmal edilmiş, demokrasi ile otoriter ve totaliter olmayan yönetim sistemleri ifade edilmiştir. Demokrasi kavramı en genel kabul gören “halkın halk tarafından halk için yönetilmesi” anlamında kullanılmıştır.

I. DEMOKRASİ VE GELİŞME/BÜYÜME İLİŞKİSİ ÜZERİNE TEORİK YAKLAŞIMLAR

Demokrasi ve ekonomik gelişme/büyüme arasındaki ilişkiyi araştıran çalışmaları üçlü bir sınıflandırmaya tabi tutabiliriz. Birinci grup çalışmalara göre, otoriter yönetimlere kıyasla ekonomik gelişmeye/büyümeye daha fazla katkı yaptığından dolayı demokrasi ekonomik gelişmenin ön koşulu olarak görülebilir. Bu görüşü eleştiren ikinci grup çalışmaların bir kanadı demokrasinin ekonomik gelişmenin ön koşulu olarak görülemeyeceğine dikkat çekerken, diğer bir kanadı otokratik rejimlerin demokratik rejimlere kıyasla ekonomik gelişmeyi/büyümeyi daha olumlu etkilediğini öne sürmektedir. Üçüncü grup çalışmalar ise, yukarıda değinilen iki grup çalışmanın ortasında bir yerde durmakta, yönetim sistemlerinin niteliği ile ekonomik gelişme arasındaki ilişkinin açık/net olmadığına dikkat çekmektedir. Diğer bir ifadeyle üçüncü grup çalışmalara göre, ekonomik gelişme için otoriter ya da demokratik rejimlerin daha iyi olduğu sonucuna varılamaz.

A. DEMOKRASİYİ EKONOMİK GELİŞMENİN ÖN KOŞULU OLARAK GÖREN YAKLAŞIMLAR

Demokrasi ve gelişme/büyüme arasında “demokrasi ekonomik gelişmeye yol açar” biçiminde nedensel bir ilişkinin belirlenebilmesinin güçlüğüne rağmen, demokrasi ve gelişme arasında bir uyumun/birlikteliğin olduğunu kabullenmek için oldukça makul göstergeler bulunmaktadır. Her şeyden önce, dünyanın en zengin ülkeleri dünyanın en demokratik ülkeleridir. Yüksek beşeri gelişme düzeyine sahip 48 ülkenin 42’si demokrasiyle yönetilmektedir (UNDP, 2002: 56). Elbette ki, bu tür bir kabul, günümüzün zengin ülkelerinin ekonomik gelişmesine teknolojik üstünlük, fiziki ve beşeri sermaye birikimi gibi birçok faktörün önemli katkıları olduğunun inkârı anlamına gelmemektedir.

Öte yandan, demokrasi ve gelişme/büyüme birbirini tamamlayıcı ve pekiştirici kavram çiftleridir. Sözkonusu kavramlar arasındaki bağlantı oldukça kuvvetlidir. Bu bağlantı bireylerin ve toplumların özelemlerinden kaynaklanır. Çünkü müreffeh toplum, ekonomik özelemlerin yanısıra demokratik özelemlerin de gerçekleştirilebildiği bir toplumdur. Tarih demokratikleşme ve gelişmenin birbirinden ayrıştırıldığı durumlarda büyük olumsuzlukların yaşandığını göstermektedir. Aksine, demokratikleşme ve gelişmenin birleştirilmesi her ikisinin sağlam biçimde kökleşmesine yardımcı olmaktadır. Politik demokrasinin sağlamlaştırılması için, ekonomik gelişmeyi özendirerek ekonomik ve sosyal tedbirlere gereksinim vardır. Benzer biçimde herhangi bir ekonomik gelişme/büyüme stratejisinin başarılı biçimde uygulanabilmesi için demokratik katılımı onaylanması gerekmektedir (Ghali vd., 2003: 10).

Demokratik kurumların ülkelerin ekonomik gelişmelerini değişik kanallarla olumlu yönde etkileyeceğini gösteren birçok çalışma vardır. Bu çalışmaların temel bulgularına göre demokrasiler, kısa dönemde istikrarlı büyüme, yatırım ve tüketim olanağı sağlamaları ve yaşam açısından daha az riskli olmaları nedeniyle ekonomik gelişmeyi olumlu biçimde etkilemektedir. Ayrıca, ekonomik krizlere karşı daha dayanıklı ve sağlıklı kurumlara sahip olmaları, bu tür krizlerin bu tür rejimlerde daha az zararlı ve daha kolay atlatılıyor olmaları ve hukuk devleti olma olasılıklarının daha yüksek olması nedenleriyle de demokrasiler ekonomik gelişmeyi olumlu olarak etkilemektedir. Bu çalışmalarda özellikle demokrasilerin özel mülkiyet haklarını korumaya ilişkin etkinlikleri üzerinde durulmaktadır (Karakayalı ve Yanıkkaya, 2005: 3). Ancak, Bardhan, demokrasilerin özel mülkiyet haklarını korudukları fikrinin yakın dönemlerde dile getirilen, biraz da zoraki biçimde ileri sürülmüş bir düşünce olduğunu belirtmektedir. Ona göre, şayet bir ülkede çoğunluk yoksulsa ve demokratik mekanizmalar işliyorsa, zengin azınlığın mülkiyet hakları sürekli bir tehdit altında olabilir. Tabii ki, demokrasiler hukukun egemenliğine daha müsaittirler, fakat buradaki sorun, yasal olarak hesap verebilme (accountability) veya sorumluluktan ziyade geleceği öngörebilmenin (predictability) tehlikede olmasıdır ve otoriter rejimlerin öngörülebilir bir sözleşme seti için çerçeve sağlayamayacağı iddiası açık biçimde kanıtlanmamıştır (Bardhan, 2004: 2-3).

Birçok sosyal bilimci ve iktisatçıya göre, liberal demokrasi ekonomik gelişme/büyüme için en temel kurumdur. İfade ve dernekleşme özgürlüğü, çok partili seçimlerin varlığı, insan haklarının korunması ve erkler ayrımının varlığı gibi liberal değerlerin ekonomik gelişmenin yer alacağı kurumsal çerçeveyi ve süreci oluşturduğuna dikkat çekilir. Bu bakışa göre, demokrasi, ekonomik yetki devrini kolaylaştırır, istikrarlı bir yatırım ortamı sağlar ve ulusal enerjilerin ve kaynakların ekonomik gelişme/büyüme doğrultusunda mobilizasyonunu hızlandırır. Afrika'da istikrarlı liberal demokratik politikaya sahip Botswana ve Mauritius'un hızlı ve istikrarlı büyümeleri, bu bakışı destekleyen örnekler olarak sergilenir (Adejumobi, 2000: 4-5).

Bhagwati, otoriter rejimlerle karşılaştırıldığında demokratik rejimlerin sürekli gelişme için zorunlu olan, teknik yeniliklerin ortaya çıkmasını ve girişimciliğin gelişmesini kolaylaştıran bir ortama yol açtığını belirtmektedir. Demokrasinin gelişme için daha iyi olduğunu mutlak anlamda ele almanın doğru olmadığına dikkat çeken yazar, demokrasinin ancak piyasaların genişlemesi ve rekabetin yaygınlaşması eşlik ettiği zaman bariz büyümeye yol açabileceğine dikkat çekmektedir. Ülke yeni fikir ve teknolojilerin yaratılmasını kolaylaştıran demokratik kurumlara sahip olsa bile, piyasaların yokluğunda bu fikir ve teknolojileri verimli üretime dönüştürme olanağı sınırlı olacaktır. Sonuç olarak sürekli gelişmeyi inşa etmede demokrasi ve piyasalar ikiz sütunlar olarak değerlendirilmelidir (Bhagwati, 2002: 158-9).

Demokrasi, yürütmenin, yapacağı sosyal ve ekonomik faaliyetlerde suistimale yönelmesini sınırlayacak hesap verme mekanizmalarına sahip olduğu için ekonomik gelişmeye/büyümeye yardımcı olur ve arzu edilmeyen hükümet faaliyetleri için periyodik cezalandırma ve arzu edilenler içinse periyodik ödül sistemi sağlar. Ancak, bir kamu (yürütme) şikâyet mekanizmasının olduğu demokratik bir rejimde, genellikle şikâyetler için cezalar düşük olduğu için gereğinden fazla şikâyet üretilebilir. Bu durum, şikâyetlerin daha riskli olabildiği otoriter rejimle karşılaştırıldığında, yürütme faaliyetlerinin gereğinden daha fazla izlenilmesine, dolayısıyla da uygulamaya konulacak projelerin gecikmesine yol açabilir (Bardhan, 2004: 13-14).

Demokratik yönetim sistemleri ile uzun dönem ekonomik performans arasındaki ilişkiyi araştıran Persson, demokratik yönetim biçimlerinin uzun dönem ekonomik performansı özendiren sosyal altyapının oluşmasına, önemli ama farklılaşan düzeyde katkıları olduğu sonucuna ulaşmıştır. Sosyal altyapı; fiziki ve beşeri sermayeyi özendiren mülkiyet haklarının korunduğu düzenleyici bir çevrenin tasarımı ile etkin kaynak tahsisini özendiren serbest ticaret rejimini içerir. Persson'a göre, başkanlık demokrasisine göre parlamenter demokrasinin, çoğunluk demokrasisine göre nispi temsile dayalı demokrasinin (proportional democracy) ve geçici demokrasiye göre de sürekli demokrasinin, büyümeyi özendiren sosyal altyapının oluşmasına ve benimsenmesine katkısı daha fazladır. (Persson, 2004: 4).

B. DEMOKRASİYİ EKONOMİK GELİŞMENİN ÖN KOŞULU OLARAK GÖRMEYEN YAKLAŞIMLAR

Chang, demokrasinin kalkınmanın ön koşulu olduğu kabulünü, günümüzün sanayileşmiş ülkelerinin tarihsel deneyimlerinden hareketle eleştirmektedir. Sanayileşmiş ülkelerde formel demokrasiye ulaşıldığında bile bunun yüksek nitelikte bir demokrasi olmadığını belirtmektedir. Çünkü, oy verme hakkı, ırka, cinsiyete ve mülkiyete dayalı kısıtlamalarla karşı karşıya kalmıştır. Günümüzün sanayileşmiş ülkeleri genel oy hakkı, gizli oylama gibi demokrasinin en basit formlarına bile, uzun yıllar süren siyasi kampanyalardan (örneğin kadınların veya

siyahların oy hakkı için) veya seçim sistemi reformlarından sonra ulaşmışlardı. Bu durumda dahi uygulamada seçim sahtekârlıkları, oy satın alma ve şiddet gibi sorunlar oldukça yaygındı (Chang, 2003: 134-136). Chang'a göre, formel demokrasinin yerleşmesi açısından günümüzün sanayileşmiş ülkelerinin erken dönemleriyle karşılaştırıldığında bugünün kalkınmakta olan ülkelerinin daha iyi bir durumda oldukları söylenebilir. Bunun en belirgin kanıtı ise, günümüzün sanayileşmiş ülkelerinin hiçbirinde kişi başına milli gelir 2000 doların altında iken genel oy hakkının tanınmamasına rağmen, bugünün kalkınmakta olan ülkelerinin büyük çoğunluğunun kişi başına milli gelirleri bu düzeyin altında iken bile genel oy hakkını tanımış olmalarıdır (Chang, 2003: 134-136).

İktisadi gelişmenin bir toplumda süreklilik kazanabilmesi için siyasal istikrarın önemi üzerinde duran İnsel, Chang'a benzer biçimde, demokrasinin kalkınmanın önkoşulu olarak görülemeyeceğini ileri sürmektedir. *“İktisadi gelişmenin bir toplumda süreklilik kazanabilmesi için girişimcilerin geleceği öngörebilme ufuklarının mümkün olduğunca uzak olması gerekir. Bunu sağlayan temel unsur, iktisadi faaliyeti belirleyen kurumsal çerçeveyi oluşturan siyasal verilerdeki istikrardır. Bir toplumda siyasal istikrarın varlığı, girişimcilerin geleceği tahmin edebilme yeteneklerinin gelişmesine, dolayısıyla da daha uzun vadeli ve kalıcı iktisadi faaliyetlere yönelmelerine yol açar. O halde, kalkınma için siyasal istikrarın zorunluluğundan söz edilebilir. Siyasal istikrarın sağlanabileceği tek yönetim sistemi demokrasi olmadığına göre, demokrasi-kalkınma çiftinin evrensel geçerliliği sözkonusu olamaz”*(Insel, 1991: 19-20).

Otokratik rejimlerin demokratik rejimlere kıyasla ekonomik gelişmeyi/büyümeyi daha olumlu etkileyeceğini savunan araştırmalara göre ise, demokratik ülkelerde sendikalar ve yoksullar tarafından daha fazla cari tüketim için baskı olacaktır ve dolayısıyla bu baskının yatırımları düşürücü etkisi olacağı için büyüme olumsuz etkilenecektir. Bu görüşe göre, otokratik rejimler hem cari tüketimi kolaylıkla sınırlayabilir hem de tasarrufların artması için kolayca baskı yapabilir. Ayrıca, diktatörlerin politika belirlemede çok daha bağımsız olmaları, ulusun ekonomik gelişme önceliklerinin daha iyi görülebilmesine yol açarak ekonomik gelişmeyi hızlandırabilir. Dolayısıyla, otokratik rejimler hem daha verimli yatırım yapabilir hem de lobcilik faaliyetleri olmadığından genel olarak daha etkin olabilir (Karakayalı ve Yanıkkaya, 2005: 3). Tabiidir ki bu çıkarımlar, “diktatörlerin toplumun çıkarlarını kendi çıkarlarından üstün tutacağı” varsayımına dayanmaktadır. Ancak tarih bize iki tip diktatörün varlığını göstermektedir. Belki de en kötüsü diktatörlüklerin önceden hangi tip diktatörlüklere dönüşeceğini bilmememizdir.

Bazı çalışmalarda, otokratik rejimlerin daha istikrarlı olduğu için gelişmeye katkısının daha yüksek olacağına dikkat çekilmektedir. Doğu Asya ülkelerinin gösterdiği başarının da bunun kanıtı olduğu belirtilmektedir. Singapur'un eski Başbakanı Lee Kuan Yew, bir ülkenin gelişmek için ihtiyacı olan olgunun demokrasiden daha fazla “disiplin” olduğunu, temel medeni ve siyasi

haklarının genişletilmesi anlamında “demokrasi coşkunluğunun” gelişmeye engel olan disiplinsiz ve düzensiz davranışlara yol açtığını ileri sürmüştür. Gerçekten de, Doğu Asya ekonomileri mucizevi gelişmeyi gerçekleştirdikleri yıllarda demokratik yönetimlere sahip değillerdi. Bazı araştırmacılara göre bu durum demokrasinin gelişmeyle uyumsuzluğu gösteriyordu. Demokrasi ile gelişme arasında Bhagwati'nin nitelemesiyle “acımasız bir ikilem” (cruel dilemma) bulunmaktaydı (Bhagwati, 2002: 151). Demokrasi ancak gelişme pahasına diğer bir ifadeyle gelişmeden feragat ederek elde edilebilirdi.

Bardhan'ın vurguladığı gibi otoriteryanizmin Doğu Asya ülkelerinin ekonomik başarısının gerisindeki kurumsal mekanizmaları beslemede ne zorunlu ne de yeterli olduğunu ileri sürmek mümkündür (Bardhan, 2004: 2). Bardhan ayrıca, ekonomik koşulların bozulması yada kötüleşmesi durumunda, otokratik rejimlerin demokratik rejimlere göre daha istikrarsız olacağını hatırlatmaktadır. Çünkü, otokratik rejimler böyle bir durumda halk karşısında meşruluğunu hızla yitireceklerdir. Dolayısıyla otokratik rejimlerin ekonominin iyi olduğu zamanda yaşama şansları yüksek iken, kötü zamanlarda meşruluklarını çabuk kaybettiklerinden yaşama şansları oldukça zayıftır. Ekonominin kötü olduğu zamanlarda dahi meşruluklarını yitirmedikleri için demokrasilerin yaşama şansı daha yüksektir. 1997 Asya Krizi sonrası bölgenin otokratik ülkelerinde yaşananlar bu bakış açısını destekler niteliktedir.

C. YÖNETİM SİSTEMLERİNİN NİTELİĞİ İLE GELİŞME İLİŞKİSİNİN AÇIK OLMADIĞINI BELİRTEN YAKLAŞIMLAR

Bir ülkede gelişme/büyüme hızının zorunlu biçimde politik rejimin doğasınca belirlenemeyeceğini vurgulayan Adejumobi, bazı ülkelerde otoriter rejimlerin ekonomik disiplin ve yapısal reformların uygulanması için önemli bir esneklik gösterdiğini, dolayısıyla da bariz bir büyümeye yol açtığını belirtmektedir. Latin Amerika'nın 1970 ve 1980'lerdeki bürokratik otoriteryanizm modeli ile Doğu Asya'nın 1980 ve 1990'lardaki gelişmeci otoriter rejimleri bu konuda öğreticidir. Ekonomik gelişmede bir farklılığa yol açan etken rejim tipleri ya da politik yönetim tarzları değil, fakat devletin doğasıdır. Ekonomik gelişmenin bir ülkede yer alması için, gelişmeci bir devletin varlığı zorunludur. Üçüncü dünya ülkelerinde “demokrasi/gelişme” çifte amacını gerçekleştirmek için, bu ülkelerin gelişmeci bir demokrasiye ihtiyaçları vardır (Adejumobi, 2000: 6).

Gelişmeci bir devlet zorunlu olarak ulusalcı bir eğilime sahiptir ve kalkınma sorununu birincil öncelik olarak değerlendirir. Bu tür bir devletin iki özelliğe sahip olması gereklidir. Birinci olarak görece özerkliğe sahip olmalıdır. Özerklik, toplumda birbiriyle rekabet eden (çatışan) sosyal güçlerden bağımsız biçimde hareket etmeyi ifade eder. İkinci olarak devlet meşru olmalıdır. Meşruluk devletin demokratik bir niteliğe sahip olmasını içerir (Adejumobi, 2000: 10). Gelişmeci devletin inşası yapısal ve süreç olarak iki boyuta sahiptir. Yapısal boyut,

ekonomik politikaları etkin biçimde uygulama ve yönetme kapasitesine sahip güçlü bir bürokrasinin ve devlet kurumlarının oluşturulmasını içerir. Ayrıca bu kurumların ekonomik büyüme sürecinde özel sektörle sıkı ilişkilere sahip olmasını gerektirir. Süreç boyutu, ulusal gelişme sürecine uyumlu gelişmeci bir elitin yetiştirilmesini içerir. Bu tür bir elit hukukun üstünlüğü konusunda kuvvetli bir inanca sahip olacaktır ve yatırımlar için uygun ekonomik ortamın oluşmasını temin edecektir (Adejumobi, 2000: 10-11).

Robinson ve White, gelişmeci bir devletin gerçek bir demokrasi olabilmesi için, yurttaşlarının geniş kesitinin görüşlerinin temsiline imkân vermesi ve onların ihtiyaçlarını etkin biçimde karşılaması gerektiğini belirtmektedir (Robinson and White, 1998: 6). Yurttaşlarının çoğunluğunu yoksul ve dezavantajlı grupların oluşturduğu gelişmekte olan toplumlarda, demokratik gelişmeci devletler, ekonomik büyüme zorunluluğundan daha ziyade yoksul insanların gereksinimlerini karşılayacak politikalara ağırlık vermelidir. Onlara göre bu biçim gelişmeci demokratik devlet, eşitlikçi ve sürdürülebilir gelişmenin, sürekli ve kapsamlı politik kurumların yaratılmasıyla başarılabilen temel düşüncesine sahip sosyal demokrasi ile büyük ölçüde benzeşmektedir (Robinson and White, 1998: 7).

Boschini, sanayileşmenin meydana gelmesinde politik elitlerin/yönetici sınıfın sahip oldukları yeteneklerin/becerilerin (skill) önemli bir rol oynadığına dikkat çekmektedir. Politik seçkinlerin becerisiyle yeni teknolojilerin yaratacağı olanakların farkında olma ve bu teknolojileri uygulamaya koyabilmek için gereken kamu yatırımlarını yapabilme gücüne sahip olma kastedilmektedir. Yazara göre, 1820-1913 dönemine ilişkin kanıtlar becerikli politik elitlere sahip en seçkin rejimlerde sanayileşmenin hızlandığını demokrasilerin de sınaileşme ölçüleri açısından seçkin rejimlere benzer performans ortaya koyduklarını göstermektedir. Boschini'ye göre, sanayileşmenin oluşmasında rejim tiplerinden ziyade politik elitlerin becerilerinin belirleyici olduğu söylenebilir (Boschini, 2005: 1-2).

Demokrasi ve gelişme konusundaki büyük beklentimize rağmen, bazı demokratik rejimler, çağdaşları bazı otoriter rejimlere göre daha kötü bir ekonomik gelişme performansı sergilediler. Bununla birlikte, büyük ölçüde kesin olan husus şudur ki, demokrasiler maddi anlamda gelişmeye katkı yapmasalar bile, insan haklarını korurlar ve bu nedenle de insani gelişmeye katkı yaparlar (Ingham, 1995: 206).

II. DEMOKRASİ VE GELİŞME/BÜYÜME İLİŞKİSİ ÜZERİNE AMPRİK ÇALIŞMALAR

Demokrasi ve ekonomik büyüme ilişkisini aydınlatmak için yapılan amprik çalışmalarda genellikle sözkonusu iki değişken arasında zayıf bir ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bazı çalışmalar bu ilişkinin pozitif, diğer bir kısım çalışmalar ise, negatif yada zayıf olduğunu ileri sürmüşlerdir. Örneğin, 1950-1990

yılları arasında 135 ülkenin deneyimlerini dikkate alarak, demokrasinin maddi refah üzerindeki etkisini inceleyen Przeworski ve diğerleri, “demokrasi maddi refahı hızlandırıyor mu yoksa engelliyor mu” sorusuna cevap aramıştır. Bu çalışmada, demokrasi ve gelişme arasında bir değiş tokuş (trade-off) olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. 3000 Amerikan dolarının altında kişi başına milli gelire sahip yoksul ülkelerde her iki rejim (demokrasi ve diktatörlük) altında da, yatırım oranlarının, sermaye stoku ve emek gücü büyüme oranlarının, emek başına çıktının, üretimde emek paylarının ve ücretlerin, hemen hemen aynı düzeyde olduğu gözlemlenmiştir. Adı geçen ülkelerde sermayenin, emeğin ve faktör verimliliğinin ekonomik büyümeye katkısının da benzer seviyelerde seyrettiği belirtilmiştir. Rejim tiplerinin büyümenin gerçekleştirilebilmesi için niceliksel ya da niteliksel bir farklılaşmaya yol açmadığı sonucuna ulaşılmıştır (Przeworski vd., 2002:178-179).

Yine demokrasi ve gelişme arasındaki bağlantı üzerine 130 ülkeyi kapsayan istatistiksel bir çalışmada, Errson ve Lane (1996) demokrasi ile ekonomik gelişme arasında bir bağ kurulurken ihtiyatlı olunması gerektiği sonucuna ulaşmışlardır. Errson ve Lane demokrasi ve ekonomik büyüme arasındaki korelasyonun çok zayıf olduğunu, bu bulgunun demokrasi ve gelir dağılımı arasındaki korelasyon için de geçerli olduğunu ileri sürmüşlerdir. Benzer biçimde, Gasiorowski (2000) politik demokrasinin özellikle gelişmekte olan ülkelerde makro ekonomik performans üzerine negatif bir etkiye sahip olabileceğini ileri sürmüş, demokrasinin baskı gruplarının yürütme üzerindeki etkisinden dolayı mali açıklara, kaynaklar üzerinde sınırlanmamış bir rekabete izin vermesinin sonucu olarak da, az gelişmiş ülkelerde düşük büyümeye ve yüksek enflasyona yol açtığını belirtmiştir.

Barro (1996) demokrasi ile büyüme arasında doğrusal olmayan bir ilişki bulmuştur. 1960-1990 yılları arasında 100 ülkeye ait verilerden yola çıkan Barro, politik özgürlüğün düşük düzeylerde olduğu ülkelerde demokrasi yükseldikçe büyümenin hızlandığı, orta düzeyde politik özgürlüğe sahip ülkelerde ise demokrasi yükseldikçe büyümenin yavaşladığı sonucuna ulaşmıştır. (Barro, 1996: 1). Barro'nun aksine, Mohtadi ve Roe (2003), geliştirdikleri basit iki sektörlü endojen büyüme modeli aracılığı ile, genç ve olgun demokrasilerde, büyümenin demokratikleşmenin orta aşamalarında olan ülkelere daha hızlı olduğu sonucuna ulaşmıştır. Onlara göre, bu sonuç rant kollama biçiminden kaynaklanmaktadır. Toplumlar demokratikleştikçe, bilgi ve imtiyazların daha açık ve eşit dağılımı sonucu toplumda rant kollayıcı da artmakta dolayısıyla da büyüme hızı düşmektedir. Ancak demokrasi olgunlaştığında ekonomik rantlar azalmakta, rant kollayıcı başına daha az rant düşmekte ve büyüme hızlanmaktadır (Mohtadi and Roe, 2003: 463).

Kurzman, Werum ve Burkhart, demokrasi ve büyüme arasındaki ilişkiyi belirginleştirmeye yönelik olarak 1963 ile 1997 yılları arasında yapılan 47 kantitatif çalışmanın bulgularını özetlemektedir. Buna göre 19 çalışmada

demokrasi ve büyüme arasında pozitif bir ilişkiye rastlanırken, 6 çalışmada negatif bir ilişkiye rastlanmıştır. 10 çalışmada demokrasi ve büyüme arasında istatistiki olarak anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. 7 çalışmada kullanılan modele ve kapsanan örneklere bağlı olarak pozitif ve önemsiz, iki çalışmada da negatif ve önemsiz sonuçlar kombinasyonuna rastlanmıştır. İki çalışmada hem pozitif hem de negatif sonuçlar karmasına ulaşılrken bir çalışmada da ters çevrilmiş (inverted) U etkisi sonucuna ulaşılmıştır (Kurzman vd., 2002: 8).

III. DEMOKRASİNİN BÜYÜMEYİ ETKİLEDİĞİ KANALLAR

Tavares ve Wacziarg'ı (2001) izleyerek, demokrasinin büyümei etkilediği yedi kanal şöyle sıralanabilir: Politik istikrarsızlık, yönetim kalitesi, kamu kesimi büyüklüğü, beşeri sermaye düzeyi, gelir eşitsizliği, ticari açıklık ve fiziki sermaye düzeyi. Tavares ve Wacziarg, yaptıkları amprik çalışmada, demokrasinin beşeri sermaye birikimini düzelterek ve gelir eşitsizliğini azaltarak büyümei hızlandırdığı, öte yandan, fiziki sermaye birikimini azaltarak ve hükümetin tüketiminin artmasına yol açarak büyümei engel olduğu sonucuna ulaşmışlardır (Tavares and Wacziarg, 2001: 1343).

A. POLİTİK İSTİKRARSIZLIK

Politik sistemin önemli özelliklerinden biri istikrarlı yönetimdir. Politik istikrarsızlık geleceğe yönelik politikalar konusunda belirsizlik yaratır ve yöneticilerin ekonominin halihazır kaynakları karşısında yağmacı bir davranışı benimsemelerine yol açar. Çünkü politik istikrarsızlık bugün yönetimde olanların gelecekte konularının ne olacağını öngörülememesine neden olur. Bu tür bir ortam yöneticilerin yönetimde kaldıkları sürede daha fazla rant kollama davranışı içerisine girmelerini besler. Demokrasinin en önemli niteliklerinden biri, iktidardaki politik güçlerin değişimi için şeffaf kurallar sağlamasıdır. İlave olarak, demokrasi, politik tercihler ve politika yapıcılar üzerinde açık tartışmayı teşvik ederek, iktidarın gayrimeşru araçlarla devredilmesinin ve politik aşırılığın önüne geçer. Demokrasi politik gücün barışçı ve öngörülebilir biçimde transferini ifade ederken, otokrasilerde politik güç şiddetle ve intizamsız biçimde transfere konu olur. Politik istikrarsızlığın azalmasından kaynaklanan düşük belirsizlik düzeyi büyük olasılıkla yatırım ve büyümei hızlandırır (Tavares and Wacziarg, 2001: 1344).

Demokrasiler toplumsal çatışmaları yönetmede otoriter rejimlerden daha etkindir. Çünkü varolan politik alan ve kurumlar, rakip partilere arzu ettikleri değişimi siyasal sisteme zarar vermeden gerçekleştirebilme olanağı sağlar. Sosyo-politik rahatsızlıklar ve iktidar değişimleri demokrasilerde diktatörlüklerden daha sık meydana gelebilir, fakat bu tür hadiseler gelişmeyi baltalamaz. 1950-1990 arasında demokrasiler diktatörlüklere göre, toplumsal isyan gösterilerini iki emek

grevlerini ise üç kat daha fazla tecrübe ettiler. Ancak yukarıda değinilen türden hadiseler demokrasilerde ekonomik büyümeyi yavaşlatmazken, diktatörlüklerde yavaşlattı. Keza, diktatörlükler ortalama olarak her 12 yılda bir, şiddetli politik ayaklanma ve savaşla karşılaşma eğilimine sahipken, bu eğilim demokrasilerde her 21 yılda bir karşılık gelmektedir. Savaşlar diktatörlüklerde demokrasilerden daha büyük ekonomik sıkıntılara yol açtı. Demokrasiler, toplumda iç çatışmaları hafifleterek bu çatışmaların politik krizlere ve ekonomik çöküşe/hengâmeye dönüşmesini engellemektedir (UNDP, 2002: 57).

Rodrik'e göre 1997 Asya Krizi'nden alınacak önemli derslerden biri, demokrasilerin iç çatışmaları yönetme ve ekonomik krizlere uyarlanma konusunda diktatörlüklerden daha üstün olduğudur. Tayland ve Güney Kore'de demokratik kurumlar, görece yakın zamanlarda gelişmiş olmalarına karşın, bu iki ülkenin krize uyarlanmasına çeşitli şekillerde katkıda bulundular. *"...İlk olarak, iktidarın, güvenilirliklerini kaybetmiş politikacılardan yeni bir hükümet liderleri grubuna sorunsuz olarak devredilmesini kolaylaştırdılar. İkinci olarak, demokrasi getirdiği katılım, danışma ve pazarlık mekanizmalarıyla, gerekli politika uyarlanmalarını kararlı şekilde gerçekleştirebilmeleri için politika yapıcıların fikir birliği oluşturmasını sağladı. Üçüncü olarak, demokrasi kurumsallaşmış 'ifade' mekanizmaları sağladığı için, Güney Kore ve Tayland'da kurumlar, etkilenen grupların isyan, protesto ve diğer yıkıcı eylem gereksinimlerini ortadan kaldırdılar ve dahası, bu tür davranışlara toplumdaki diğer gruplardan destek gelmesini engellediler..."*(Rodrik, 2000: 83). Değinilen biçimde bir ortak fedakârlık ve uzlaşma Endonezya'da yokluğunu hissettirdi. Başkan Suharto'nun iktidardan vazgeçmekte gösterdiği isteksizlik, bağımsız partiler ve serbest sendikalar gibi ifade mekanizmalarının yokluğu ve krizin maliyetinin çalışanlar ile yoksullara yükleneceğine dair genel görüşle birleşince, ekonomik krizin yarattığı mali sorunlar daha da derinleşti.

Butkiewicz ve Yanıkkaya, sosyopolitik istikrarsızlığın uzun dönem büyümeye etkisini araştırdıkları amprik çalışmada, sosyopolitik istikrarsızlık ve büyüme arasında basit ve doğru yönlü bir ilişkinin kurulamayacağı sonucuna ulaşmıştır. Özellikle hükümet istikrarsızlığının ve sosyal istikrarsızlığın büyüme üzerine etkisinin önemsiz, politik şiddet göstergelerinin ise önemli ve negatif olduğu hesaplanmıştır. Dahası, sosyopolitik istikrarsızlığın büyümeye olumsuz etkileri, orta ve yüksek gelirli aynı zamanda iyi demokrasili ülkelerde, düşük gelirli ve zayıf demokrasili ülkelere daha yüksektir (Butkiewicz and Yanıkkaya, 2005: 14).

B. YÖNETİM KALİTESİ VEYA BOZUKLUKLAR

Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP), gelişmekte olan ülkeler için iyi yönetimi, yoksulluğun giderilmesinde ve gelişmenin ilerlemesinde en önemli faktör olarak görmektedir (UNDP, 2002: 52) Demokrasiler yönetim kalitesi

üzerinde olumlu etkiye sahiptir: Keyfi güce sahip yöneticiler genel çoğunluğun zararına, ancak küçük bir kesimin yararına olan ekonomik politikalar izleme eğiliminde olabilirler. Muhalefetteki partilerin gerçekleştirilebilir alternatiflerini özendirme ve politikacıları düzenli kamusal denetime tabi tutma yoluyla, demokrasilerde politika yapımında kaliteyi kontrol etmek ve suistimallerin önüne geçmek daha kolaydır. Diğer bir ifadeyle politikacılar üzerinde kamusal denetimin eksikliğinden dolayı otokratik rejimlerde gücün keyfi kullanım potansiyeli daha yüksektir (Tavares and Wacziarg, 2001: 1344). Bir ülkenin yönetim kalitesine etkisi yoluyla demokrasinin uzun-dönem büyümeyi nasıl etkilediğini incelediği çalışmada Rivera-Batiz, demokrasinin yönetim kalitesini iyileştirerek büyümeye olumlu katkı yaptığı sonucuna ulaşmıştır. Ona göre gerek yüksek gelirli gerekse de orta ve düşük gelirli ülkelerde, 1960-90 yılları arasında toplam faktör verimliliğindeki artışın önemli bir belirleyeni demokrasidir. Demokrasinin faktör verimliliği artışına katkısı yönetim kalitesinde iyileşme devam ettiği sürece meydana gelmektedir. Demokrasiye iyi yönetim eşlik etmediği zaman, demokrasinin büyümeye katkısı oldukça düşük düzeyde kalmaktadır. Ayrıca yönetim kalitesinin yüksek olduğu otoriter bir yönetimde de, yüksek büyümenin meydana gelmesi muhtemeldir. Demokrasinin büyüme üzerine anahtar etkisi, ekonomide yönetim kalitesini yükseltmesi nedeniyledir. Yönetim kalitesinin artmasının da artan faktör verimliliği ile yakın bağlantısı bulunmaktadır (Rivera-Batiz, 2005: 31-32).

C. KAMU KESİMİ BÜYÜKLÜĞÜ

Değişik teorik argümanlarda politik kurumların yapısıyla kamu tüketiminin GSYİH'ya oranı olarak ölçülen kamu kesimi büyüklüğü arasında nedensel bir bağa işaret edilir. Bazı çalışmalarda, demokrasilerde politika yapımı çıkar gruplarının etki alanında kaldığından dolayı, bu grupların taleplerinin hükümetin alanını ve büyüklüğünü arttırdığı öne sürülmüştür. Diğer yandan otokratlar ekonomi üzerindeki etkilerini maksimize etme doğrultusunda hükümetin faaliyet alanını genişletme yönünde bir eğilime sahiptirler. Teorik olarak demokrasilerin otokrasilerden daha az ya da daha fazla harcama yapıp yapmadıklarının net olmadığı söylenebilir (Tavares and Wacziarg, 2001: 1345-6).

Aşırı devlet harcamalarının ekonomik büyümeye ağır bir yük getirdiği konusunda ekonomistler arasında büyük bir konsensüs bulunmaktadır. Aşırı devlet harcamaları ulusal tasarruf oranının azalmasına, kaynakların kamu harcamalarını finanse etmek için alınan kredilerin faiz ödemelerine yönlendirilmesine ve harcamalar kontrol edilemediğinde de borç krizlerine yol açabilir.

Özellikle Neoliberal iktisatçılar, ekonomik büyümeyi hızlandırmak için devletin sosyal harcamalarının kısıtlanması gereğine dikkat çekmişlerdir. Ancak sosyal programlar popüler olabilir ve sözkonusu programlardan yararlanan gruplar kendi çıkarlarını savunmak için iyi organize olmuş olabilirler. Demokrasiler bu tür

grupların baskılarına karşı hassastırlar. Bundan dolayı sosyal harcamaları kontrol altında tutmak oldukça güçtür. Oysa otoriter politik düzenlemeler yoluyla politik elitlerin gelirin toplumun bütün kesimlerini kapsayacak biçimde dağıtılması yönündeki baskılardan özerk olmaları sağlanabilir (Kurzman vd., 2002: 6).

Diğer yandan, otokrasiler aşırı askeri harcama yaparlar. Bu harcamaları finanse etmek için vergileri arttırlar ve dolayısıyla ekonomik büyüme hızının düşmesine yol açarlar. Demokrasiler de ise, otokrasilere göre daha az askeri harcama yapıldığından dolayı vergi oranları görece düşüktür. Vergi oranlarının görece düşüklüğü dolayısıyla, yeniden dağıtımçı sosyal harcamaların ağırlığı dikkate alındığında dahi büyüme canlanır.

D. BEŞERİ SERMAYE

Demokrasilerin nüfusun temel ihtiyaçlarının karşılanmasına diktatörlüklerden daha duyarlı olduğu kabul edildiğinde, demokrasilerde beşeri sermaye birikimini özendirip politikalar tercih edilecektir. Yüksek beşeri sermaye düzeyi demokrasinin bir sonucu olduğu kadar aynı zamanda bir belirleyicidir. Demokrasi ve gelişme arasındaki bağ, eğitimin demokrasi talebini arttırdığı gerçeğinden kaynaklanabilir. Beşeri sermaye demokrasiden büyümeye giden önemli kanallardan biridir (Tavares and Wacziarg, 2001: 1346).

Demokratik yönetim, beşeri sermaye kaynaklarında iyileşmeye yol açmaktadır. Demokrasi, bireylerin kendi önceliklerine uygun ekonomik ve sosyal politikalar talep etme kabiliyetinin artmasına yol açar (UNDP, 2002: 53)

Beşeri sermayenin gelişmesinde demokrasinin önemli bir kurumsal faktör olarak görülmesi oldukça makuldür. Çünkü beşeri sermaye düzeyinin geliştirilmesi ve beşeri yeteneklerin sergilenebilmesi için en uygun iklimin demokratik yönetim olduğu söylenebilir. Marc Sagnier'in "*Demokrasi her çocuk için, Tanrı'nın kendisine verdiği tüm insani yetenekleri bütünüyle göstermesine imkân sağlayan ekonomik, siyasal ve ruhsal koşulları yaratan bir rejimdir*" (Sagnier, Aktaran: Graudy, 2004: 95) biçimindeki demokrasi tanımı yukarıdaki yargıyla örtüşmektedir. Beşeri sermayenin uzun süreli doğası nedeniyle, demokratik yönetim ne kadar uzun ömürlü olursa beşeri sermaye üzerine olumlu etkisi o kadar güçlü olacaktır (Gerring vd., 2004: 5).

E. GELİR DAĞILIMI EŞİTSİZLİĞİ

Gelir dağılımı eşitsizliğinin düzeyi, politik rejimden etkilenen sosyal tercihlerin sonucudur. Diktatörlükten demokrasiye dönüşüm sürecinde, kolektif karar yapımında yoksulların tercihlerine daha büyük bir ağırlığın verilmesi beklenir. Seçim hakkına sahip yoksullar, politik süreci kendi yararları doğrultusunda kullanabilirler ve hükümeti gelir dağılımı eşitsizliğini azaltmaya

yönelik uygulamalara zorlayabilirler. Yüksek gelir eşitsizliği optimal olmayan yüksek vergilerin benimsenmesine dolayısıyla da büyümenin yavaşlamasına yol açabilir (Tavares and Wacziarg, 2001: 1347).

Amartya Sen'in ileri sürdüğü gibi, demokratik kurumlar ve süreçler hükümetler için yoksulluğun giderilmesi ve kıtlıkların önlenmesi yönünde güçlü teşvikler sağlar. Demokratik bir hükümet şekline ve görece bir basın özgürlüğüne sahip olan bağımsız bir ülkede asla kalıcı kıtlıklar yaşanmamıştır (Sen, 2004: 213). Demokrasi ile kıtlıkların olmayışı arasındaki nedensel bağlantıyı kurmak zor değildir. Kıtlıklar dünyanın farklı ülkelerinde milyonlarca insanın ölümüne yol açar fakat bu kıtlıklarda yöneticiler ölmez. Krallar ve devlet başkanları, bürokratlar ve patronlar, askeri liderler ve komutanlar asla kıtlık mağduru olmazlar. Muhafif partiler, kamu politikalarının sansüresüz biçimde eleştirisi ve kamu bürokratlarının işini kaybetme tehdidi olmaksızın, idareciler yaptıkları olumsuz uygulamaların cezasız kalacağı anlayışıyla sorumsuzca davranabilirler ve kıtlıkları önlemekte başarısız olmaları halinde siyasal sonuçlara katlanmak zorunda da kalmazlar. Öte yandan, demokrasi, kıtlıkların cezasını yönetici gruplara ve siyasal liderlere de ödetir. Bu da onlara her tehditkar kıtlığı önleme çabası için siyasal teşvik sağlar. Ayrıca, özgür bir basın olmaksızın, kırsal alanlarda izole olanlardan, açlık çekenlerden haberdar olunamayabilir ve onlara ulaşılamayabilir. Çin, Hindistan ve Kuzey Kore deneyimi demokrasi ve kıtlıklar konusunda öğreticidir. Hindistan'da kıtlıklar kolonyal dönemde yaygındı, örneğin 2-3 milyon insan 1943'de Bengal Kıtlığında hayatını kaybetti. Fakat bağımsızlıktan ve demokratik kuralların yerleşmesinden sonra orada herhangi bir kıtlıkla karşılaşılmaı. Buna karşın, 1958-61 esnasında, kıtlıklar Çin'de yaklaşık 30 milyon kişinin ölümüne neden oldu ve Kuzey Kore'de günümüzde dahi tarihin en şiddetli kıtlıklarından biri hüküm sürmektedir (Sen, 2004: 248-249).

Bourguignon ve Verdier, bir ülkede başlangıç fert başına gelir düzeylerinin/gelir eşitsizliğinin o ülkenin demokratikleşme olasılığını, ortalama büyüme oranını ve demokratik geçiş sürecindeki demokratikleşme hızını hem pozitif hem de negatif yönde etkileyebileceğine dikkat çekmiştir (Bourguignon and Verdier, 2000: 307-308).

F. DIŞ TİCARETTE SERBESTLEŞME

Dış ticarete serbestleşmenin derecesi politik özgürlüğün boyutu tarafından etkilenebilir. Korumacı politikalar büyük bir tüketici kitlesi aleyhine sınırlı düzeyde üreticiyi yararlandırır. Demokrasilerde otokrasilerden daha yoğun biçimde birinci grubun tercihlerine ağırlık verildiğinden korumacılık daha düşük düzeydedir. Ancak, oy verme ve lobi faaliyetleri sonucunda demokrasilerde de kolay biçimde yüksek koruma düzeylerine ulaşılabilir. Bu nedenle demokrasinin ticari rejime etkisi hâlâ ampirik olarak kanıtlanmayı bekleyen bir sorudur (Tavares and Wacziarg, 2001: 1347). Dış ticarete serbestliğin ekonomik büyüme üzerinde

kuvvetli olumlu etkiye sahip olduğunu gösteren çok sayıda çalışma bulunmaktadır. Uluslararası ticaret, ülkelerin karşılaştırmalı üstünlüklerinden tam olarak yararlanmasına yol açar. İlave olarak, ticaret, içerde rekabetin artışına, teknolojik yayılmaya ve ölçek ekonomilerine neden olur.

Firdmuc'a göre, demokrasi ekonomik liberalizasyonu pekiştirir. Liberalizasyonun büyümeye etkisi pozitif olduğundan dolayı demokrasinin büyümeye katkısı gerçekte pozitifdir (Firdmuc, 2003: 596). Yaygın kabulün aksine, kapsamlı demokrasi komünizm sonrası geçiş ülkelerinde büyüme performansını olumsuz etkilememiş, aksine, en azından geçiş periyodunun son kısmında demokrasinin ekonomik liberalizasyona pozitif katkısından dolayı bu ülkelerin büyüme performansını yükseltmiştir. Ancak, demokratikleşmeye kapsamlı bir liberalleşme eşlik etmediği zaman, özellikle geçişin ilk periyodunda demokrasinin büyümeye etkisi negatif olabilmektedir (Firdmuc, 2003: 599).

G. FİZİKİ SERMAYE BİRİKİMİ

Demokratik politika süreci, işçi çıkarlarının daha etkin temsiline olanak sağlayarak, ulusal gelirin sermaye ve emek arasındaki dağılımının emek lehine değişmesine yol açabilir. Diğer koşullar aynı olmak kaydıyla, demokrasilerde yüksek ücretler sermayenin kazancının azalmasına dolayısıyla da özel yatırımlar için teşviklerin düşmesine neden olabilir.

Demokrasilerde yatırımın olumsuz etkileneceğini ileri süren yaklaşımlar, bireylerin kendi istekleriyle tüketimlerini kısımayacakları yada tasarruf ve yatırımlarını arttırmayacaklarına dikkat çekerler. Yatırımları arttırma uzun vadeli bir vizyona sahip olmayı ve gelecekteki yararlar için bugünkü fedakârlığa razı olmayı gerektirir. Bu bakışa göre, demokrasiler yatırımları arttırmak için popüler olmayan politika araçları kullanamaz. Yalnızca otoriter rejimler bu tür araçları kullanabilir. Sonuç olarak, yatırımları azaltıcı etkisinden dolayı, demokrasi ekonomik büyümeyi olumsuz biçimde etkiler (Kurzman vd., 2002: 6).

Öte yandan, mülkiyet haklarını daha iyi koruyarak ve sözleşmelerin yerine getirilmesini kolaylaştırarak demokrasiler yatırımların getirisini arttırabilir (Tavares and Wacziarg, 2001:1348). Mülkiyet haklarının korunması ve sözleşmelerin yerine getirilmesi, politik, sosyal ve ekonomik belirsizliğin derecesini azaltır. Özgürlük ikliminin, serbest bilgi akışının hakim olduğu ve devletin keyfi gücüne karşı mülkiyet haklarının korunduğu bir durumda yatırımlar büyüyecektir. Otokratik yönetimler öngörülemez ekonomik koşulların ortaya çıkmasına yol açabilir. Çünkü herhangi bir zamanda otokratik yönetimin oyunun kurallarını değiştirme güç ve yetkisini kontrol etmek oldukça güçtür. Oyunun kurallarının önceden bilinemez olduğu bir durumda girişimciler yatırımdan çekineceklerdir (Kurzman vd., 2002: 6).

SONUÇ

Demokrasi, politik özgürlüğü genişlettiğinden dolayı, başlıbaşına arzu edilen ve ulaşılması gereken bir hedeftir. Fakat, demokratik kurumlar ve süreçler ekonomik gelişmeye de katkı sağlamaktadır. Otokrasilerle kıyaslandığında, demokrasilerin gelişmeye katkısı daha fazladır. Birinci olarak, demokrasiler toplumsal çatışmaların yönetilmesi ve siyasal istikrarın sağlanması konusunda otoriter rejimlerden daha üstündürler. İkinci olarak, demokrasiler kıtlık gibi toplumsal felaketlerden kaçınmada otokrasilerden daha başarılıdırlar.

Demokrasi ekonomik gelişme/büyüme için en temel kurumdur. İfade ve dernekleşme özgürlüğü, çok partili seçimlerin varlığı, insan haklarının korunması ve erkler ayrımının varlığı gibi demokratik değerler ekonomik gelişmenin yer alacağı kurumsal çerçeveyi ve süreci oluşturur. Demokrasi, ekonomik yetki devrini kolaylaştırır, istikrarlı bir yatırım ortamı sağlar ve ulusal enerjinin ve kaynakların ekonomik gelişme/büyüme doğrultusunda mobilizasyonunu hızlandırır. Keza, demokrasi beşeri sermaye birikimini yükselterek ve gelir eşitsizliğini azaltarak büyüme hızının yükselmesine yol açar.

Son söz olarak, demokrasi gelişmekte olan ülkeler için bir lüks olarak görülmemelidir. Aksine, demokrasi ekonomik gelişme için esas değer olarak kabul edilmelidir. Çünkü demokrasi hem politik ve sivil özgürlüklerle kuvvetli bağlara sahiptir, hem de sosyal ve ekonomik gelişmeye katkı sağlamaktadır. Dünyanın en gelişmiş ülkelerinin en demokratik ülkeler olması bir rastlantı değildir.

Bütün bu söylenenlere rağmen, hâlâ, demokrasi ve gelişme arasındaki bağlantıların ortaya çıkarılmasına yönelik araştırmalara gereksinim vardır.

KAYNAKÇA

- ADEJUMOBI, S. (2000), "Between Democracy and Development in Africa: What are the Missing Links?", İnternet Adresi: http://www.worldbank.org/research/abcde/eu_2000/pdf-files/ADEJUMOBI.pdf, Erişim Tarihi: 10. 07. 2004. pp.1-15.
- BARDHAN, P. (2004), "Democracy and Development: A Complex Relationship", İnternetAdresi:<http://globerotter.berkeley.edu/macarthur/inequality/papers/BardhanDemoc.pdf>, Erişim Tarihi: 08.07.2004. pp.1-26.
- BARRO, ROBERT J. (1996), "Democracy and Growth", **Journal of Economic Growth**, 1 (1), March, pp. 1-27.
- BHAGWATI, J.N. (2002), "Democracy and Development: Cruel Dilemma or Symbiotic Relationship?", **Review of Development Economics**, 6(2), pp. 151-162.
- BOSCHINI, A.D. (2005), "The Political Economy of Industrialisation" **European Journal of Political Economy**, (Yayınlanacak), pp, 1-21.
- BOURGUIGNON, F. and T. VERDIER (2000), "Oligarchy, democracy, inequality and growth", **Journal of Development Economics**, 62, pp. 285-313.
- BUTKIEWICZ, J. and H. YANIKKAYA (2005), "The Impact of Sociopolitical Instability on Economic Growth: Analysis and Implications", **Journal of Policy Modeling**, (Yayınlanacak), pp.1-17.
- CHANG, Ha-J. (2003), **Kalkınma Reçetelerinin Gerçek Yüzü**, (Çev: T. A. Onmuş), İletişim Yayınları, İstanbul, 248s.
- CİRHİNLİOĞLU, Z. (1999), **Az gelişmişliğin Toplumsal Boyutu**, İmge Kitabevi, Ankara, 224s.
- ERRSON, S, and JANE-E. LANE (1996), "Democracy and Development: Statistical Exploration", in A. Leftwich, **Democracy and Development**, pp.45-73.
- FIRDMUC, J. (2003), "Economic Reform, Democracy and Growth During Post-Communist Transition", **European Journal of Political Economy**, 19, pp, 583-604.
- GASIOROWSKI, M.J. (2000), "Democracy and Macroeconomic Performance in Underdeveloped Countries: An Empirical Analysis", **Comparative Political Studies**, 33 (3), pp. 59-75.
- GERRING, J. and et al. (2004), "Democracy and Economic Growth: A Historical Perspective", İnternetAdresi:<http://www.bu.edu/polisci/JGERRING/demos%20growth.pdf>, Erişim Tarihi: 26.08.2005. pp. 1-38.

- GHALI, B. and et al, (2003), **The Interaction Between Democracy and Development**, UNESCO, Paris.
- GRAUDY, R. (2004), **Hatıralar: Yüzyılı Tek Başıma Gezişim**, (Çev: İbrahim Demirci-İshak Yetiş), Hece Yayınları, Ankara, 398s.
- INGHAM, B. (1995), **Economics and Development**, McGraw-Hill Book Company, London, 412 p.
- İNSEL, A. (1991) “Siyasal Bir Süreç Olarak İktisadi Kalkınma II”, **Birikim**, 21, Ocak, ss.12-23.
- KARAKAYALI, H. ve H. YANIKKAYA (2005), “Kurumsal Faktörlerin Ekonomik Büyümeye Etkileri”, İnternet Adresi: <http://www.bilgiyonetimi.org/cm/pages/yazArk.php?page>, Erişim Tarihi: 05.03.2005. ss.1-16.
- KURZMAN C. R. WERUM and ROSS E. BURKHART, (2002), “ Democracy’s Effect on Economic Growth: A Pooled: Time-Series Analysis, 1951-1980”, **Studies in Comparative International Development Spring**, 37 (1), pp. 3-33.
- MOHTADI, H. and TERRY L. ROE, (2003), “Democracy, Rent Seeking, Public Spending And Growth”, **Journal of Public Economics**, 87, pp. 445-466.
- PERSSON, T. (2004), “Forms of Democracy, Policy and Economic Development”, İnternetAdresi:<http://www.iies.su.se/seminar/paper04810.pdf>. July, Erişim Tarihi: 27.08.2004. pp.1-20.
- PRZEWORKSI, A. and et al, (2002), **Democracy and Development: Political Institutions and Well-Being in the World, 1950-1990**, Cambridge University Pres, 321 p.
- RIVERA-BATIZ, F. L. (2005), “Democracy, Governance and Economic Growth: Theory And Evidence”, İnternet Adresi: <http://www.columbia.edu/cu/economics/discpapr/DP0102-57pdf>, Erişim Tarihi: 29.08.2005.
- ROBINSON, M. and G. WHITE, “Introduction”, in M. Robinson and G. WHITE (ed), **The Democratic Developmental State**, Oxford Universty Press, 1998, pp. 1-13.
- RODRIK, D. (2000), **Yeni Küresel Ekonomi ve Gelişmekte Olan Ülkeler**, (Çev, Sultan Gül), Sabah Kitapları, İstanbul, 148s.
- RUESCHEMEYER, D. and et al, (1992), **Capitalist Development and Democracy**, Polity Press, Cambridge, 386s.
- SEN, A. (2004), **Özgürlükle Kalkınma**, (çev: Yavuz Alagon), Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 411s.

TAVARES, J. and R. WACZIARG (2001), “How Democracy Affects Growth”
European Economic Review, 45, pp. 1341-1378.

UNDP (2002), **Human Development Report 2002: Deepening Democracy in a
Fragmented World**, Oxford University Press, New York.